

Универзитет у Београду  
Филозофски факултет  
Одељење за историју

Дипломски рад

**Конзулат Независне Државе Хрватске у Београду:  
1941-1944**

Ментор:

Проф. др Александар Животић

Студент:

Петар Милосављевић

ИС 13/70

Београд, септембар 2018.

## Садржај

ПРЕДГОВОР .....	3
I УВОД.....	5
1) Усташе у фашистичком поретку Европе.....	5
2) Проглашење Независне Државе Хрватске .....	7
II МЕЂУНАРОДНОПРАВНИ СТАТУС НДХ.....	9
1) Дипломатија НДХ .....	9
2) Територијално устројство НДХ, спорне границе.....	11
3) Земунско питање .....	13
III ДИПЛОМАТИЈА НДХ У СРБИЈИ ПОД ОКУПАЦИЈОМ.....	16
1) Почетак рада конзуларног представништва.....	16
2) Неуспели контакт .....	18
3) Генерални конзул Анте Никшић .....	20
4) Рад конзулата до ослобођења Београда 1944. године .....	23
IV КОНЗУЛАТ НДХ О ДЕШАВАЊИМА У ОКУПИРАНОЈ СРБИЈИ.....	25
1) Извештаји о власти у Србији и осталим сарадницима окупатора.....	25
2) Извештаји о покретима отпора .....	29
3) Извештаји о стању у народу .....	32
V ЗАКЉУЧАК.....	34
СПИСАК КОРИШЋЕНИХ СКРАЋЕНИЦА .....	37
ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА:.....	38

## ПРЕДГОВОР

Усташки покрет и Независна Држава Хрватска (1941 – 1945) били су несумњиво тековине клерофашистичке идеологије, са одређеним карактеристикама за своје подручје. На одређени начин њихове идеологије имале су и старије корене од нацизма, али су оне свакако врхунац своје примене достигле у нацистичком поретку у Другом светском рату. Они су оставили дубоке и неизбрисиве трагове у историји југословенске државе у 20. веку, могло би се рећи и светске историје у одређеним аспектима. О карактеру југословенске државе, до сада је најадекватније говорио Бранко Петрановић у својим делима *Историја Југославије књиге 1-3* и *Србија у Другом светском рату*. Прецизније о НДХ, писали су Богдан Кризман у својим делима: *Анте Павелић и Усташе*, које се бави оснивањем и деловањем усташког покрета у емиграцији, укључујући и генезу њихове идеологије; *НДХ између Хитлера и Мусолинија* и *Усташе и трећи рајх* када је реч о Другом светском рату, Фикрета Јелић-Бутић у делу *Усташе и Независна Држава Хрватска 1941 – 1945* и Хрвоје Матковић, *Повијест НДХ*, што су све неизоставна дела када хоћемо да уведемо у теме које говоре о НДХ.

Неретко се поставља да ли је и колики степен независности имала НДХ, што би по свој прилици требало да укључи анализу њеног међународноправног статуса и дипломатије у свету, у овом случају нацистичком поретку Европе, за шта ћемо искористити дело Бориса Беговића и Зорана Мирковића, *Правни поредак Независне Државе Хрватске*, а не треба изгубити из вида и улогу Ватикана приликом развоја хрватских идеологија и државе, што свакако укључује и НДХ о чему је до сада најисцрпније анализирао Виктор Новак у свом делу *Магнум кримен*. С обзиром да је НДХ тековина нацистичке агресије, када се говори о дипломатији, на одређени начин се укључују и окупиране територије и конзулати који су постојали у њима. У овом раду, приказаћемо како је основан и коју улогу је имао Конзулат НДХ у Београду, у Србији под немачком окупацијом.

Главни извор за истраживање рада конзулата НДХ, који је по свој прилици настао на темљу постојећих хрватских институција у Београду, представља дело Александра Војиновића, *НДХ у Београду*. Оно садржи мноштво документарних извештаја о раду

конзулата НДХ у Београду. Рад не би требало изоловати, па је потребно говорити и о окупираној Србији и њеном положају у Другом светском рату, укључујући и Милана Недића, председника њене колаборационистичке владе, за шта смо највише искористили смо дела: *Милан Недић и Квислиншка управа у Србији*, Милана Борковића и *Потиснута истина Колаборација у Србији 1941-1944*, Оливере Милосављевић. Приликом првих истраживања можемо уочити да је рад одређених представника и потом конзула НДХ у Србији, прво био усмерен на питање хрватског становништва које се налази у Србији и територијална проширења у источном Срему, с обзиром да нису били у потпуности задовољни како је нацистички поредак предвидео да се простире НДХ. Целокупна усташка идеологија највише се темељила на односу према Србима, па је било сасвим логично да су се представнишва НДХ усмеравала и зазирала од рада владе Милана Недића, без обзира што је чинила део немачке колаборације и покрета отпора у Србији. Конзулат је такође посматрао и уопштено стање у српском народу и међу њеном елитом, па је то уз претходно наведено послужило за тематску структуру овог рада. О значају рада овог конзулата говори и то да су особе из самог врха усташке хијерархије учествовале у њему. За податке о овим личностима највише смо искористили лексиконско дело *Тко је тко у НДХ: Хрватска 1941 – 1945*, а о односима одређених личности, окупиране Србије и НДХ, могу нам помоћи и мемоари Хермана Нојбахера, привредног опуномоћника Трећег рајха за Југоисток и остала наведена дела која су се усмерила на нешто ужа питања НДХ и окупиране Србије у Другом светском рату.

# I УВОД

## 1) Усташе у фашистичком поретку Европе

НДХ била је креација усташког покрета, хрватске фашистичке скупине која се од 1929. тачније увођења шестојануарске диктатура налазила у емиграцији, претежно у Италији и Мађарској, земљама које су ненаклоно гледале на постојање југословенске државе. Та емигрантска група била је инспирисана начелима хрватске правашке идеологије чији је утемељитељ др Анте Старчевић.<sup>1</sup> Хрватски правашки покрет залагао се за утемељење независне хрватске државе која је требала настати рушењем Југославије и њен главни темељ је била Хрватска Странка Права (ХСП). Све до шестојануарске диктатуре Странка Права иако маргинална делује у политичком животу Краљевине Срба Хрвата и Словенаца.<sup>2</sup> Њене присталице називани су франковцима, по хрватском политичару Јосипу Франку, правашком вођи и идеолошком наследнику Анта Старчевића. На парламентарним изборима 1927. године будући вођа усташког покрета адвокат др Анте Павелић изабран је за народног посланика у оквиру Хрватског блока заједно са Антом Трумбићем.<sup>3</sup> После атентата у скупштини, Павелић одлази у емиграцију, првобитно у Аустрију где активно започиње своју прву емиграциону фазу политичког деловања.<sup>4</sup> Још пре доласка нациста на власт у Немачкој, имали су изразито шовинистичке и расистичке идеје. Усташки покрет дошао је рано у додир са италијанским фашистима су им пружали материјалну и логистичку подршку. Центри усташког покрета с били прво у Мађарској у кампу Јанка Пуста и у Италији, где су кампови мењали локације али покрет је углавном био стациониран на острву Липари у Тиренском мору.<sup>5</sup>

Усташе су постепено радиле на томе да активније делују на политичку ситуацију у Краљевини Југославији. Један од привих запаженији догађаја била је дизверзантска акција 1932. године када је мања група усташа безуспешно покушала да заузме полицијску станицу у Брушанима, близу Госпићанадајући се да ће то изазвати масовни устанак

---

<sup>1</sup> Bogdan Krizman, *Ante Pavelić i ustaše*, Zagreb 1978, 56.

<sup>2</sup> Hrvoje Matković, *Povijest Nezavisne države Hrvatske*, 2002, 10.

<sup>3</sup> „Pavelić Ante”, у: *Tko je tko u NDH: Hrvatska 1941 – 1945*, uredništvo Zdravko Dizdar, Marko Grčić, Slaven Ravlić i Darko Stuparić, Zagreb, 1997.

<sup>4</sup> B. Krizman, *Ante Pavelić i ustaše*, 51.

<sup>5</sup> *Исто*, 12.

хрватског народа.<sup>6</sup> Међутим напад је имао слабог одјека. Њихова акција изазвала јепажњу југословенских власти, али очигледно не довољно, пошто су Усташе узеле учешћа у атентату на краља Александра Карађорђевића у Марсеју деветог октобра 1934. године.

Док су се Усташе биле стациониране по својеврсним камповима за обуку, у Краљевини Југославији је по атентату на краља Александра Карађорђевића рађено на томе да се усташки покрет елиминише дипломаским каналима, (пре свега) сарадњом са Италијом. Курс председника владе Милана Стојадиновића је био окренут сарадњи са осовинским државама Италијом и Немачком, те је стога било могуће радити да гашењу усташког покрета. У марту 1937. Склопљен је споразум између југословенске и италијанске владе којим је друга била обавезна да ликвидира усташки покрет на својој територији<sup>7</sup>. Великом броју чланова усташког покрета је био је дозвољен повратак у земљу, што се касније показало крајње контрапродуктивним. Њима је било омогућено да изнутра делују антидржавнички и окупљују снагу у земљи. Најпознатији повратници били су Миле Будак, Младен Лорковић и Јуре Францетић који су радили на оснивању неколико хрватских националних организација од којих је најпознатија била *Узданица*.<sup>8</sup>

У том периоду преговарало се и о стварању компромиса између српске и хрватске политичке елите. Резултат тога био је евентуални пад Милана Стојадиновића и споразум Цветковић – Мачек и стварање Бановине Хрватске 1939. године. Смена Милана Стојадиновића посматрана је као антиосовинска мера у Италији и Немачкој. Усташе, које италијанска влада није у потпуности угасила поново су постали елемент који италијанска влада користи у својој антијугословенској политици. Анте Павелић се састао са италијанским министром спољних послова грофом Галеацом Ћаном у јануару 1940. Они су разрадили целокупан ток рушења Југославије и оснивања независне хрватске државе. Ћано је тада предложио Павелићу формирање италијанско – хрватске царинске уније и персоналне уније са чим се Павелић сложио. Договорене су и „повјесне“ хрватске територије које би ушле у састав будуће НДХ.<sup>9</sup>

---

<sup>6</sup> Fikreta Jelić-Butić, *Ustaše i Nezavisna država Hrvatska: 1941-1945*, Zagreb 1977, 40.

<sup>7</sup> B. Krizman, *Ante Pavelić i ustaše*, 256.

<sup>8</sup> F. Jelić-Butić, *нав. дело*, 47

<sup>9</sup> B. Krizman, *Ante Pavelić i ustaše*, 338.

Крах југословенске краљевине у Априлском рату отворио је пут стварању квислиншке Независне државе Хрватске на великом простору између Јадранског мора, реке Дрине и реке Саве. Новостворени протекторат осовинских сила трудио се да у великој мери функционише као пуноправни државни субјект у свим аспектима, па тако и у дипломатској политици. Настанак НДХ био је процес који је играђиван у хрватској фашистичкој емиграцији у Европи.

## 2) Проглашење Независне Државе Хрватске

Италија је и пре пуча од 27. марта планирала напад на Краљевину Југославију, међутим њихово учешће у инвазији Француске је одложио војну инвазију Југославије. И том нападу Усташе су имале улогу преузимања власти и диверзантских акција. Из Хитлерове директиве од 6. априла се поред комадања Југославије од стране околних осовинских држава предвиђало и стварање независне Хрватске државе. У првобитном нацрту та држава требала је бити под мађарским утицајем, али је је та идеја брзо напуштена.

У почетку рата вође усташког покрета у Југославији биле су скривене. Што је више немачка војска напредовала то су и они излазили и скривишта. Стога, при самом уласку немачке војске у Загреб изашао је на сцену Славко Кватерник, бивши пуковник аустроугарске и југословенске војске, један од водећих чланова усташког покрета у земљи<sup>10</sup>. Он је одмах позвао : шефа редарства, команданта жандармерије, заповедника Грађанске заштите и заповедника скаута. Пренео им је своју намеру да ће прогласити Независну државу Хрватску То је и учинио у Банским дворима већ 10.априла<sup>11</sup>. Он је НДХ прогласио у име поглавника Анте Павелића и хрватског народа. Држава је проглашена на „хрватском историјском простору“, како је проповедао и „отац домовине“ Анте Старчевић. У томе добио је велику подршку од Мачекове Грађанске заштите. Проглас је читан на радију и дошао је до усташа и Павелића у Италији који је био разочаран што он није био тај који ће прогласити НДХ. Убрзо у Загреб пристигло је и вођство усташког покрета из Италије. Број емиграната у том тренутку је био је свега пар стотина. Тиме се јасно показало да без значајне подршке у земљи, које су остварили путем институција

<sup>10</sup> „Кватерник Славко“, у: *Тко је тко у НДХ: Хрватска 1941 – 1945.*

<sup>11</sup> Bogdan Krizman, *Pavelić između Hitlera i Mussolinija*, Zagreb 1980, 11.

Бановине Хрватске, усташки покрет не би могао да успостави контролу у земљи. Велики број чланова Хрватске Сељачке Странке (ХСС) почео је да прилази усташама.

Водеће усташе су убрзо су из емиграције презеле кључне позиције у држави. Анте Павелић добио је ласкаву титулу поглавника а добио је и функције председника фладе и министра спољних послова. Павелић је желео лично да надзире рад министарства спољних послова, пошто је НДХ морала да регулише односе са својим савезницима, пре свега Италијом. Андрија Артуковић<sup>12</sup> нашао се на челу министарства унутрашњих послова, Славко Кватерник, бивши аустроугарски и југословенски официр и један од водећих усташа у земљи нашао се на челу домобранства НДХ<sup>13</sup>, а његов син, један од организатора атентата на краља Александра Карађорђевића Еуген Дидо Кватерник на челу Усташке Надзорне Службе (УНС).<sup>14</sup> Миле Будак, постао је министар просвете<sup>15</sup>. У Загреб су дошли и немачки изасланици: представник Вермахта генерал Глез Хорстенау и нови посланик у Загребу СА-овац Зигфрид Каше. Док је Глез био критичан према усташком режиму, Каше је често називан и већим усташом од Павелића. У априлу је основано и хрватско домобранство као регуларна војска, а такође и Усташка војница (партијска војска) који су већ на самом почетку отпочели са терором над српским и јеврејским становништвом<sup>16</sup>. Касније, Римским уговорима је Хрватска је дефинисана као краљевина, а њен несудољени монарх војвода од Сполета добио је патриотско ново име – Томислав II.<sup>17</sup> Он никада није посетио своју краљевину. Све идеје о хрватској монархији угашене у после италијанске окупације.

---

<sup>12</sup> „Артуковић Андрија“, у: *Тко је тко у НДХ: Хрватска 1941 – 1945*

<sup>13</sup> „Кватерник Славко“, у: *Тко је тко у НДХ: Хрватска 1941 – 1945*.

<sup>14</sup> „Кватерник Еуген Дидо“, у: *Тко је тко у НДХ: Хрватска 1941 – 1945*.

<sup>15</sup> „Будак Миле“, у: *Тко је тко у НДХ: Хрватска 1941 – 1945*.

<sup>16</sup> В. Krizman, *Pavelić između Hitlera i Mussolinija*, 117.

<sup>17</sup> Н. Matković, *нав. дело*, 59.



## II МЕЂУНАРОДНОПРАВНИ СТАТУС НДХ

### 1) Дипломатија НДХ

Независна Држава Хрватска је један од нуспродуката немачке вишедеценијске жеље да се уништи европски поредак утемељен у Версају после Првог светског рата. У науци се и даље воде озбиљне дебате о томе колики степен државности је НДХ истински имала. Са уставноправног погледа НДХ јесте била држава<sup>18</sup>, међутим она је тек половично имала све елементе власти и стога су многи историчари оспоравали њену државност. Она је у великом погледу била зависна у односу на Италију и Немачку. Италијанска намера била је свакако да од великог дела југословенске територије створи протекторат сличан Албанији. У тећем документу Римских уговора стоји да је Краљевина Италија преузела гаранцију за политичку независност Краљевине Хрватске и да она неће преузимати међународне обавезе које би се косиле са том гаранцијом.<sup>19</sup> Ипак Хрватска је и у том периоду водила самосталнију политику од прописане Римским уговорима.<sup>20</sup> И без широкогрудне немачке помоћи, пре свега војне, НДХ тешко да би могла да функционише на добром делу територије на коју је полагала претензије.

Елемент државности који НДХ јесте поседовала била је разграната дипломатска активност. Она је одржавала односе пре свега са државама потписницама Тројног и Антикоминтерна пакта. Прва држава која је признала НДХ била је Мађарска, већ 10. априла, на дан проглашења.<sup>21</sup> Пет дана касније, нову хрватску државу званично су признале Немачка и Италија.<sup>22</sup> Убрзо после тога, Хрватску су у априлу признале Бугарска и Словачка. У мају ју је признала Румунија, у јуну Шпанија и Јапан, у јулу Национална Кина, Данска и Финска, а у августу Манџукуо<sup>23</sup> као и остале марионетске творевине Јапана у Другом светском рату. НДХ су признале искључиво окупационе силе њихови савезници и протекторати, и то је доказ да се статус те државе решавао искључиво у

---

<sup>18</sup> Tanasije Marinović, „Takozvana“ Nezavisna država Hrvatska“, u: *Zbornik radova Pravni poredak Nezavisne Države Hrvatske*, Beograd, 2018, 77.

<sup>19</sup> Н. Matković, *нав. дело*, 27.

<sup>20</sup> Ivana Krstić, Miloš Jovanović, „Međunarodnopravni status Nezavisne države Hrvatske“, u: *Zbornik radova Pravni poredak Nezavisne Države Hrvatske*, Beograd, 2018, 200.

<sup>21</sup> *Исто*, 201.

<sup>22</sup> *Исто*, 202.

<sup>23</sup> Н. Matković, *нав. дело*, 26.

интересу окупатора <sup>24</sup>. У тим државама НДХ је развила и дипломатску активност. У Немачкој је прво је отворено посланство у Берлину, генерални конзулат у Бечу и конзлати у Минхену и Грацу. <sup>25</sup> Такође, отворен је конзулат у Марибору који је припојен Немачкој<sup>26</sup>. У Италији, отворени су посланство у Риму, генерални конзлат у Милану и конзлати у Риједи, Задру, Љубљани и Трсту. Посланства су отворена у главним градовима Бугарске, Шпаније, Мађарске, Словачке, Румуније, Финске и у Јапану <sup>27</sup>. НДХ је такође отворила је конзлат у Београду као и у Прагу у Протекторату Чешке и Моравске, а намеравала и да отвори конзулатно представништво у Суботици, ради наводне заштите бачких Хрвата. Међутим то мађарска власт није дозволила и поред предлога да се конзлат отвори у Сегедину а не у Суботици <sup>28</sup> Иако је није признала, Швајцарска је одржавала односе са НДХ. Задржала је свог конзула у Загребу и са усташком владом је потисала уговоре о робном и платном промету.<sup>29</sup>

Са блиским осовинским савезницима НДХ је одржавала посебно присне односе са Бугарском и Румунијом. Усташе су у савезништву са њима желеле да раде на максималном слабљењу српског народа и на спречавању евентуалног обнављања Југославије или Србије. На Мађарску у томе није могла рачунати због њихових размирица око Међумурја <sup>30</sup>. Са друге стране, Бугарска и Румунија били су одлични савезници пошто су или окупирали територије са бројним српским становништвом, или претендовали на њих. Хрватска је подржавала румунске претензије на Банат и поздрављала идеју успостављања заједничке хрватско – румунске границе .<sup>31</sup>

Односи са Ватиканом били су од изузетне важности са нову усташку власт. Признање Свете столице употпунило би легитимитет проглашења. Католичка црква у Хрватској сарађивала је широкогрудо са усташама. Ниски клер сарађивао је безрезервно, а високи клер у мањој мери резервисано према власти. Њихов циљ био је прозелитско деловање и проверавање шизматика, ради стварање једне велике католичке државе која би

---

<sup>24</sup> F. Jelić-Butić, *нав. дело*, 96.

<sup>25</sup> I. Krstić, M. Jovanović, *нав. дело*, 205.

<sup>26</sup> *Исто*

<sup>27</sup> *Исто*.

<sup>28</sup> *Исто*, 206.

<sup>29</sup> H. Matković, *нав. дело*, 26.

<sup>30</sup> Nikica Barić, „Politika Nezavisne države Hrvatske prema Srbiji“, u: *Istorija 20. veka 2/2011*, 117.

<sup>31</sup> *Исто*

била баријера православном истоку. Међутим званични Ватикан је и даље је одржавао односе са избегличком владом у Лондону. Са друге стране Ватикан је одржавао односе са НДХ, те је послао папског легата, Рамира Ђузепеа Марконеа у Загреб. НДХ није *de iure* призната, али практично јесте. Павелић је и примљен код папе, али само као цивил.<sup>32</sup> Због свог интернационалног карактера Католичка црква није желела да заузме било коју страну у рату. Са друге стране, Ватикан се није оглашавао поводом злочина над српским и јеврејским становништвом који су извршавани под благословом Католичке цркве у Хрватској. Загребачки надбискуп Алоџије Степинац већ 11. Априла дао је недвосмислену подршку новом режиму.<sup>33</sup> НДХ је била један од примера држава медитеранског типа фашизма који је представљао спој милитантног национализма и клерикализма.<sup>34</sup> Он је био карактеристичан и у Франковој Шпанији и Тисиној Словачкој. Но за разлику од њих, НДХ је била вишеверна држава и некатоличко становништво, претежно православно и јеврејско било је подлегнуто масовном прогону. Већ у првим недељама постојања геноцид у НДХ је узео замаха.

## 2) Територијално устројство НДХ, спорне границе

Немци су првобитно имали планове да независна хрватска држава буде под мађарским утицајем<sup>35</sup>, међутим тај план није остварен и Мађарска се морала задовољити само окупацијом Бачке и Међумурја, што је довело до доста напетости са новим хрватским руководством. Хитлерова каснија директива, позната под називом *Привремене смернице за поделу Југославије* подразумевала је и стварање независне Хрватске.<sup>36</sup> Тај документ је такође дефинисао даље парчање Краљевине Југославије. У окупарској подели главни завојевачи, Немачка и Италија преузели су добар део територија на западу поражене Југославије. Целокупна територија новонастале НДХ (као и остатка Краљевине Југославије) била је подељена између Италије и Немачке у две окупационе зоне. Целокупна италијанска зона окупације (која се налазила јужно од демаркационе линије са Немачком) организована је у три зоне. Прву зону чиниле су територије које је Италија

---

<sup>32</sup> Н. Matković, *нав. дело*, 26.

<sup>33</sup> Viktor Novak, *Magnum Crimen: Pola vijeka klerikalizma u Hrvatskoj*, Zagreb 1948, 543.

<sup>34</sup> Branko Petranović, *Srbija u Drugom svetskom ratu: 1939 – 1945*, Beograd 1992, 120.

<sup>35</sup> В. Krizman, *Pavelić i ustaše*, 364.

<sup>36</sup> Branko Petranovic, *Istorija Jugoslavije: 1918 – 1988 knj 2, Narodnooslobodilački rat i revolucija : 1941-1945*, Beograd 1988, 42 – 46.

анектирала – Сушак, Крк, Задар са пространим залеђем – Шибеник, Трогир, Сплит и Котор<sup>37</sup>. Другу зона била је зона непосредног италијанског утицаја и размештања труга. Трећа, најдаља зона, била је такође без уплита хрватских оружаних снага. Велики број хрватског и српског становништва нашао се на територијама које су биле под контролом Италије. НДХ је имала додатних проблема са Италијом пободом питања припадности Санцака, тачније Рашке области. Већ крајем априла 1941. Домобранске и усташке формације биле су стациониране у Прибоју, Пљевљима, Сјеници и Новом Пазару.<sup>38</sup> Усташе су претензију ка Санцаку објашњавале тиме да је већинско становништво хрватског порекла, тачније да су Хрвати муслиманске вероисповести<sup>39</sup> Санцак је представљао важан коридор и НДХ је намеравала да његовом контролом сузбије било какву комуникацију између Србије и Црне Горе. Ипак, и поред молби одређених муслиманских првака да Рашка област уђе у састав НДХ, Италија је то категорички одбила<sup>40</sup>. Спорна територија била је од велике важности за Италију пошто је била чвориште где су се повезивали њихови поседи у Далмацији, Црној Гори и Албанији (којој су припојени велики делови Косова и Метохије). Почетком јула вођени су преговори око границе на Санцаку и договорено је да на снази буде граница из 1914. године (аустроугарско – србијанска и аусторугарско - црногорска). Питање припадности Санцака ће се поново актуелизовати после капитулације Италије. \

Бројно хрватско становништво нашло се и у границама Мађарске. Усташе нису успеле да сачувају Међумурје, област са већинским хрватским становништвом. Иако су одређене усташке групације ушле у Међумурје, та територија је брзо дошла под директну контролу Мађарске. Убрзо су уследила хапшења противника мађарске ансекције махом усташа.<sup>41</sup> Усташе су сматрале да Међумурје легитимни део хрватске државе и после мађарске анексије. Младен Лорковић је на за саборском заседању 24. фебруара 1942. изјавио да се Међумурје сматра саставним делом НДХ.<sup>42</sup>

---

<sup>37</sup> В. Krizman, *Pavelić između Hitlera i Mussolinija*, 29.

<sup>38</sup> Милутин Д. Живковић, *Санцак 1941 – 1944*, неообјављена докторска дисертација, одбрањена Београд 2017., 46

<sup>39</sup> *Исто*.

<sup>40</sup> *Исто*, 50.

<sup>41</sup> Davor Kovacic, „Pitanje Međumurja u redarstvenoobaveštajnim odnosima Nezavisne države Hrvatske i Kraljevine Mađarske u Drugom svjetskom ratu“, u: *Polemos 13*, Zagreb 2010 59-78, 65.

<sup>42</sup> *Исто*, 66.

Пошто је НДХ доживљавала велики број губитака „повјесних граница“, усташки режим није дозвољавао даље компромисе по питању територије. Стога, НДХ је заузела чврст став поводом питања Источног Срема и града Земуна. У вихору тог питања почиње и да се примећује рад конзларног представништва НДХ у Београду.

### 3) Земунско питање

Једно од најкруцијалнијих питања хрватске политике према Србији било је питање припадности источног Срема са градом Земуном. Према правашкој – усташкој идеологији источне границе Хрватске требале су бити омеђене рекама Дрином, Савом и Дунавом, и стога цео Срем је требао да припадне Хрватској. И сам Кватерников проглас од 10 априла указује на то да ће границе Хрватске бити у „повјесним оквирима“. <sup>43</sup> По споразуму Цветковић – Мачек, Срем је подељен на источни и западни који је ушао у административне границе Бановине Хрватске. Окупатори су занемарили су чињеницу и читав Срем препустили усташама. *Хрватски лист* донео је вести да су усташе преузеле власт у Вуковару, Сремској Митровици и Илоку већ 11. априла. У Митровици командант војног округа у Срему је био је вољан већ 10. априла да преда власт усташама, али спрегила га је јединица југословенске војске. <sup>44</sup> Међутим војни заповедник у Србији Хелмут Ферстер затражио је да град Земун са околином остане под његовом контролом. Разлози су били следећи : припадност аеродром који се налазио на на територији града Земуна (налазио се испод Бежанијске косе) ; краткоталасна радио станица; потребе смешаја немачких војника и особља пошто је Београд био разрушен и као извор снабдевања Немаца у граду. <sup>45</sup> Овде су због територијалних губитака које су претрпеле од стане Мађара и Италијана биле су истрајне у томе да Земун буде интегрални део хрватске територије. Одвајање Земуна сматрали су повредом њихове територије. Са друге стране, Немци су гарантовали да је отуђивање Земуна само привремено решење и гарантовали су да чим буде завршена војна управа у Србији они немају никакав интерес да га дају Србима на располагање. <sup>46</sup> На састанку представника Рајха и усташа 4. јуна 1941. између осталог је утврђено да спорно подручје политички припада НДХ и да у њему вреде начела НДХ.

---

<sup>43</sup> F. Jelić-Butić, *нав. дело*, 74.

<sup>44</sup> *Исто*, 79.

<sup>45</sup> B. Krizman, *Pavelić između Hitlera i Mussolinija*, 93.

<sup>46</sup> *Исто*, 95.

Договорено је да ће се сва питања решавати узајамним споразумом између војног заповедника Србије и НДХ коју ће представљати изасланик великог жупана жупе Вука (којој припада Срем) Јакоб Еликер.<sup>47</sup> Културна и просветна политика остављене остављене су у надлежност НДХ. Управне гране (унутрашњи послови, железнице, пошта, телеграф и порези) за трајања посебног мандата биле су у надлежности војног заповедника Србије у Београду<sup>48</sup>

НДХ је уредбом (која је названа законом) од 7. јуна 1941. дефинитивно одредила своје источне границе.<sup>49</sup> Драгутин Тот<sup>50</sup> постављен је за прочелника хрватског привредног повереништва код војног заповедника у Србији. За начелника Земуна постављен је Стефан Сејфер а његовог заменика Адам Филиповић.<sup>51</sup> На подручју Земуна налазиле су се следеће управне области : градско поглаварство Земун, котарска област Земун, котарска област Стара Пазова и општинска управа Инђија.<sup>52</sup> У Земуну као још као једно оруђе хрватске дипломатије у Србији деловао и Пријавни уред хрватског домобранства којим је руководио пуковник Шлахер.<sup>53</sup>

Из извештаја немачког опуномоћеника немачког министарства спољних послова у Београду Феликса Бенцлера сазнајемо да се војни заповедник у Србији енергично залагао да Земун остане под његовом контролом.<sup>54</sup> Њега је подржавао немачки опуномоћеник за привреду Франц Нојхаузен По доласку у Београд Тихомир Винцетић је послао рапорт у Загреб у коме је објаснио како је ситуација у Земуну „хаотична“ и како је дошло до несташнице хране. Формирање Недићеве владе узбуркало је духове у Загребу и њихова агитација за пунон инкорпорацијом Земуна у НДХ постала је јача. Двострука власт довела је до одређених проблема. Зигфрид Каше енергично је заговарао давање Земуна Хрватској, смартао да она мора да добије компензацију за губитке у Далмацији. Каше је писао Јоакиму фон Рибентропу, министру спољних послова Немачке да је предаја Земуна

---

<sup>47</sup> Он је због припадности немачкој нацији циљано изабран за жупана да би се повољно решило питање припадности Срема а и додворило немачким патронима

<sup>48</sup> I. Krstić, M. Jovanović, *нав. дело*, 197.

<sup>49</sup> *Исто*

<sup>50</sup> „Тот Драгутин“, у: *Тко је тко у НДХ: Хрватска 1941 – 1945*

<sup>51</sup> Aleksandar Vojinović, *NDH u Beogradu*, Zagreb, 1995, 28.

<sup>52</sup> *Исто*, 33.

<sup>53</sup> N. Barić, *нав. дело*, 120.

<sup>54</sup> B. Krizman, *Pavelić između Hitlera i Mussolinija*, 96.

неопходан чин и да се хитно мора обавити.<sup>55</sup> Немци су почели да попуштају. Војни заповедник је посетио Павелића у Загребу. Једино је Нојхаузен и даље остао при тврдњи да је примопредаја Земуна погрешан чин. У вези примопредаје одржана су два састанка у Земуну 25.09 и 3.10. 1941. Власти НДХ успеле су у науму, договорено је да Земун пређе у потпуну власт НДХ<sup>56</sup>. Званична предаја уследила је десетог октобра. Било каква обавештења о предаји Земуна била су забрањена да не би дошло до узнемирења немачке мањине.<sup>57</sup> НДХ је тиме и преузела знатне економске обавезе према немачком окупатору. Обавезала се да ће снабдевати немачку војску у Земуну и допустити малогранични промет прехранбених намирница са Београдом.<sup>58</sup> Срем постаје је постао подручије тешке експлоатације и Хрватске и Немачке.

---

<sup>55</sup> Milan Borković, *Milan Nedić*, Zagreb 1985, 282.

<sup>56</sup> I. Krstić, M. Jovanović, *нав. дело*, 198.

<sup>57</sup> F. Jelić-Butić, *нав. дело*, 86.

<sup>58</sup> *Исто*.

### III ДИПЛОМАТИЈА НДХ У СРБИЈИ ПОД ОКУПАЦИЈОМ

#### 1) Почетак рада конзуларног представништва

Убрзо по капитулацији Краљевине Југославије, већи део територије Србије био је под немачком окупацијом. Србија је била сведена на пребалканске границе. Из њеног оквира откинути су Срем, Банат, Бачка, Барања, Рашка област, Косово, Метохија, Македонија као и Пиротски и Врањски округ<sup>59</sup>. Остатак је под директном немачком војном управом. Немачка је окрњеној Србији оставила област северног Косова, да би могла да експлоатише рудник Трепча и надгледа важне саобраћајнице у ибарској долини<sup>60</sup>. И по формацији прве, Аћимовићеве комесарске управе и касније Недићеве „Владе народног спаса“ Србија није имала никакве елементе једне државе. Она није поседовал прavi управни апарат и не води званичну спољну политику, оличену у министарству спољних послова. Србија тајиће ние мала званичну војну формацију. Праву власт у Србији била је оличена у немачкој војној управи у Србији. Савет комесара који је оформљен на челу са Миланом Аћимовићем 1. маја 1941. био је заправо обичан апарат окупационих власти.<sup>61</sup> Та управа је заправо била немачки последњерангирани вазал у Европи и њен патрон никада није намеравао да у њену корист ради на штету сопствених савезника. Њен задатак био је придобије становништво Србије за „политику реда и мира“<sup>62</sup>. Пошто је Аћимовићева управа била крајње неефикасна, а његов углед у народу низак, она је замењена владом коју је оформио Милан Недић, генерал српске војске у Првом светском рату чији је углед био много виши од Аћимовићевог.

Први званични представник НДХ у Београду који нам је познат био је официр за везу при немачком заповедништву Друге оклопне армије а убрзо затим и у немачком заповедништву у Србији капетан Јосип Лончаревић.<sup>63</sup> Он је постављен на ту позицију одлуком Хрватске копнене војске бр. 40 већ 19. априла 1941. године.<sup>64</sup> По сопственом признању Лончаревић је био једини представник НДХ у Србији по доласку. Он је тврдио

<sup>59</sup> В. Petranović, *Srbija u Drugom svetskom ratu: 1939 – 1945*, 111.

<sup>60</sup> *Исто*, 113.

<sup>61</sup> *Исто*, 135.

<sup>62</sup> Branko Petranović, *Srbija u Drugom svetskom ratu: 1939 – 1945*, 132.

<sup>63</sup> N. Barić, *нав. дело*, 118.

<sup>64</sup> А. Vojinović, *нав. дело* 44.



да је поред своје дужности официра за везу морао вршити и све посланичке конзуларне и дужности војног изасланика.<sup>65</sup> Такође тврдио је да је његова дужност била да се брине за све Хрвате у Србији, њихове породице и имовину. Један од битних задатака које је имао је да пронађе све Хрвате заробљене у Србији и да испослује њихово ослобађање. Био је задужен за организацију пресељења Хрвата припадника војске и њихових породица из Србије у Хрватску. За одређена питања морао је тражити објашњења и од српских власти<sup>66</sup> На сопствени захтев, због преобимног посла како је тврдио, добио је помоћ у виду једног официра и једног подофицира. Тврдио је да је и то премало и да је имао чак 1000 до 1500 странака дневно по разним питањима. Сваког месеца он или његов заменик капетан Шлахер ишли су у Загреб на реферисање Славку Кватернику што показује велику заинтересованост усташких власти за дешавања у Србији. Знатну поноћ пружио му је писар и секретар Војин Гаковић. Гаковић се такође бавио обавештајним делатностима, пратио је рад српске власти претежно поводом питања Хрвата који су остали у затворима или су били у бекству<sup>67</sup>. По доласку Анта Никшића на место генералног конзула у Београду откривено је да је Гаковић заправо Србин из Босанског Новог<sup>68</sup>. По том сазнању хитно је смењен. Лончаревић је остао на дужности до седмог новембра 1941. и био је једна од кључних фигура хрватске политике у првим фазама окупационе и квислиншке управе у Србији.

Главни представник НДХ у Србији било је њено конзуларно представништво у Београду. Оно је првобитно утемељено под називом *Хрватски клуб – Уред за путнице*. Све упућује на то да се он настављао на рад *Хрватског клуба* који је основан 1921. године у Београду. Клуб је окупљао све Хрвате који су живели у Београду, поседовао је читаоницу и бавио се културним, економским и забавним делатностима. Дугогодишњи председник клуба био је Петар Блашковић, близак ХСС-у који је по писању Ивана Мештровића био оштар критичар „београдске политике“. <sup>69</sup> Предпоставља се да је хрватско конзуларно представништво преузело одређене средства из *Хрватског клуба*.

---

<sup>65</sup> Исто

<sup>66</sup> Исто

<sup>67</sup> Исто

<sup>68</sup> Исто, 212.

<sup>69</sup> Ivan Mestrovic, *Uspomene na političke ljude i događaje*, Zagreb 1969, 231.

Почетак рада конзулата НДХ у Београду није у потпуности разјашен, но све указује на то да је он почео са радом 1941. године са већ споменутиим заглављем *Хрватски клуб – Уред за путнице*. За првог директора уреда изабран је Тихомир Винцетић (у документима се појављује и под именом Тихомил) .<sup>70</sup> Он је касније добио звање доконзула и све до неколико недеља пред ослобођење ће радити у Београду. Прво задужење које је Винцетић добио у министарству спољних послова било је да ради на спровођењу одлуке о нормализацији видирања (обостраног одобрења) путних исправа између НДХ и немачке војне управе у Србији. Њему је наложено да у оквиру Хрватског клуба отвори уред за путнице који ће издавати документа грађанима НДХ у Србији.<sup>71</sup> Конзулат се налазио на Престолонаследниковом тргу у самом центру Београда. Касније се пребацује у Добрачину 22. Конзулат је био уредно обележен и видљив и није било претераних сметњи у његовом раду током читавог постојања.

У августу 1941. године на платном списку дипломатског представништва биле су само четири особе : Вицеконзул Винцетић, Мато Бендевиш – чиновник, Радомир Ранкл - хонорарни чиновник и Никола Шарић – званичник. Њима су придружена и двојица телохранитеља Влахо Матичевић и Тонко Главан. Њих двојица су били познати батинаши из Дубровника који су више пута хапшени због антидржавне делатности. Пре него што су морали напустити Дубровник због италијанске анексије они су опљачкали београдске Јевреје кои су ту нашли уточиште.<sup>72</sup> Они су касније отпуштени из службе. Оптужени су да су отварали писма чиновника Бендевиша и да су се бавили кријумчарењем и препродајом робе из Земуна .<sup>73</sup>

## 2) Неуспели контакт

Од јануара 1942. у познатим документима престао да се наводи *Хрватски клуб* и сва преписка се води под заглављем конзуларног представништва НДХ у Београду<sup>74</sup>. Почетком фебруара исте године долази дошло је до могућности директног контакта

---

<sup>70</sup> А. Војиновић, *нав. дело* 48.

<sup>71</sup> Hrvatski državni arhiv, Zagreb, fond 223 - Ministarstvo unutarnjih poslova NDH, Broj: 34609/1941., II. A.

<sup>72</sup> А. Војиновић, *нав. дело*, 66.

<sup>73</sup> Исто 95

<sup>74</sup> Исто 75

Недићеве и усташке владе. Главне споне те идеје били су београдски адвокат Радивој Воркапић и загребачки Србин Војислав Радовановић, уредник листова *Српска ријеч* и *Нова српска ријеч*.<sup>75</sup> У исто време конзулат је посећивао и изасланик помоћника Недићевог министра унутрашњих послова Милана Аћиновића. Винцетић је затражио дозволу са састанак са помоћником Јоксићем и убрзо је и добио.<sup>76</sup> Воркапић је неколико пута посетио конзулат до тад а два пута је боравио у Загребу. Воркапић и Радовановић посетили су Андрију Артуковића и Анту Павелића, а доконзул Винцетић им је помогао да организују пут и дао им пратиоца. Воркапић и Радовановић наводно су имали легитимације и овлашћења која су добили од Недићеве владе. Поднели су три предмета Павелићу :

- 1) Решење питања српских логора у НДХ
- 2) Решење личе заштите Срба и њихове имовине у НДХ
- 3) Слободно проповедање и заштита Српске Православне Цркве (СПЦ) у НДХ

Они су такође поднели списак 80 заточених Срба у логорима са молбом да им се одговори где се налазе.<sup>77</sup> Међутим после Винцетићевог састанка са изаслаником Недићеве владе Бицетић је добио информације од истога да Воркапић и Радовановић нису добили овлашћење за вођење било којих разговора у Загребу. Такође уговорен је и састанак са министром Аћимовићем. После рата Радовановић је ухапшен и осуђен на две године затвора.

Односи између усташа и колаборациониста у Србији остали су заоштрени од краја рата. Немци су покушали (покушавали) да посредују и издејствују какво такво измирење. У извештају Феликса Бензлера од 11. септембра 1941. стоји да су Павелић, Будак и Мачек ступили у контакт са Недићем (по његовој изјави)<sup>78</sup>. Наводно ницијативу за састанак је давао посланик Каше, али и да је Недић одбијао.

У исто време док је трајала акција Воркапића и Радовановића у конзулату у Београду се појавио извесни Миљенко - Милан Фаловић који се представљао као агент

---

<sup>75</sup> Исто 359

<sup>76</sup> Исто 80

<sup>77</sup> Исто 82

<sup>78</sup> М. Borković, *Milan Nedić*, 284.

српске полиције. Фаловић је нудио своје услуге НДХ, и тврдио да поседује информације о контактима министарства унутрашњих послова у Београду и мајора Јездимира Дангића. Представништво је закључило да им Фаловић може бити од користи пошто су уверени да он поседује доста информација које би им могле користити. Он је тражио и добио одлуку да посети Хрватску<sup>79</sup>. Међутим када се вратио земунска полиција га је ухапсила због трговине на црној берзи и кријумчарења. Он је послат у Загреб где га је испитивала УНС, а конзулат је саветовао и да га испитивају поводом политичких питања. Фаловић је на кратко успео да побегде уз помоћ италијанских војника које је затекао током бекства на улицама Загреба. Он им се обратио на италијанском тврдећи да је њихов сународник и да га Хрвати малтретирају<sup>80</sup>. Међутим његов трик није дуго трајао и враћен је усташким властима. Његова даља судбина је непозната.

### *3) Генерални конзул Анте Никшић*

Крајем априла 1942. после више од годину дана постојања Независне Државе Хрватске именован је први генерални конзул др Анте Никшић. Конзул Никшић је био високорангирани члан усташког покрета. Пре рата вршио је функцију председника Котарског суда у Карловцу а касније функцију председника Судбеног стола.<sup>81</sup> Никшић је био човек од личног поверења поглавника НДХ. По доласку из Италије Павелић је преноћио у његовој кући у Карловцу и ту примио немачког изасланика Едмунда Фезенмајера и италијанског Филипа Анфуса пре него што је наставио пут према Загребу.<sup>82</sup> Био је на челу групе усташа у Карловцу заједно са Феликсом и Владимиром Жидовцем која је преузела власт одмах после Кватерниковог прогласа.<sup>83</sup> Убрзо је постављен за великог жупана жупе Покупље. Функцију генералног конзула у Београду напустио је зато што је заменио Андрију Артуковића на месту министра унутрашњих послова коју обавља од августа 1942. Касније је обављао функцију посланика у Италији.

Иако је функцију конзула у Београду вршио у релативно кратком периоду а оставио је најопширније извештаје. Његов рад више би одговарао шефу обавештајне службе у

---

<sup>79</sup> А. Војиновић, *нав. дело*, 86.

<sup>80</sup> Исто, 92,

<sup>81</sup> "Никшић Анте", у: *Тко је тко и НДХ: Хрватска 1941 – 1945*.

<sup>82</sup> Н. Матковић, *нав. дело* 24,

<sup>83</sup> F. Jelić-Butić, *нав. дело*, 78.

Београду. Проницљиво је извештавао о свим дешавањима у Београду која су се директно или индиректно тичала НДХ. Понајвише пратио је рад Недићеве владе, дешавања везана за покрете отпора као и генерално стање у народу.

Одмах по доласку посетио је Земун (логор, болницу, општину) и ту се састао између осталих и са Секулом Дрљевићем. Доста пажње посећивао је описима Недићеве владе, покретима отпора као и расположења у народу. Никшић се није обрадовао стањем конзулата када је приспео. Просторије конзулата сматрао је неусловним и припремао је селидбу. Надао се да ће преузети просторије бившег енглеског конзулата које су напуштене током Априлског рата. Као главну потребу истакао је оснивање Правно – политичког одсека на чије чело је хтео да постави Рудолфа Ретла који је радио као шеф политичког одељења земунске политиције.<sup>84</sup> Ретл је препоручен због његовог познанства са Гестапоом и вештине немачког језика.<sup>85</sup> Међутим, конзулова процена се касније показала погрешном. Ретл је побегао у Београд под наводом да је крхког здравља и да више не може да обавља функцију која му је наденута.

Никшић је такође тражио да се конзулату на располагање да шест до десет агената који би служили у Београду и осталим крајевима у Србије. Њихов задатак би био да проверавају и добављају нове обавештајне информације. Такође тражио је да се конзулату додели стручњак за просветно – културна питања јер је прека потреба да се пронађе особа која ће пратити српски културни живот и о свим променама информирати своје ресорно министарство<sup>86</sup>.

Крајем маја 1942. Никшић је послао извештај о могућој побуни у Срему. По његовом наводу мајор Владимир Рогоз заповедник места у Земуну посетио је у Београду Харалда Турнера, шефа управног штаба војног заповедника Србије. Наводно Рогоз је известио Турнера да се спрема побуна<sup>87</sup>. На то је Турнер одговорио да ако НДХ не може да одржи ред и стабилност у Срему немачке снаге ће га бесповратно запоседнути. Рогоз се касније правдао да такве информације није пружио Турнеру нити било ком другом Немцу.

---

<sup>84</sup> А. Војиновић, *нав. дело* 111.

<sup>85</sup> *Исто*.

<sup>86</sup> *Исто*.

<sup>87</sup> *Исто*, 114.

Ово само један од примера некоординације, па чак и нетрпељивости између усташа у Земуну и оних који су службовали у конзулату у Београду.

Никшић је у јулу посетио и „хрватску колонију“ у Панчеву у пратњи Винцетића и Бендевиша. Навео је број од 1300 Хрвата у Старчеву покрај Панчева. Тврдио је да су они отпорни на „демократско – масонску“ и „комунистичку“ пропаганду и да су лојални НДХ<sup>88</sup>. Никшић је морао да „објасни“ сељацима хрватске националности које је сусрео да је НДХ искључиво резултат хватске вишевековне револуције и да се не ради о неком насилном режиму.<sup>89</sup> У извештају о путу у Банат стајало је да Хрвати имају добар третман од стране Немаца и да политички нису гоњени. Банат по његовој тврдњи није имао аникаквих знакова припадности Србији. Није било војске, полиције, четника, нити било какве страже<sup>90</sup>. Касније извештава да се Србима новом одредбом забрањује пуг у Банат што тешко пада становништву. Тврди и да је присутна нетрпељивост између Мађарског и Хрватског становиштва те Немци кују планове о оснивању „Принц Еуген Марке“ у коју би ушли источни Срем, Банат, Бачка и Мачва са главним градом Београдом. Србија би морала изабрати нови главни град.<sup>91</sup>

Крајем јула Никшић поново се састао са Секулом Дрљевићем. Тврди да је он био жртва „србијанске политике подваљивања“ Николе Пашића. Овај састанак био је добар увод за касније политичко деловање Секуле Дрљевића. Он се касније нашао у Загребу где је радио на формирању Црногорског државног вијећа. Дрљевић се подржава да би се спречила било каква могућност изласка Србије на Јадран.<sup>92</sup> Каше је желео да да подршку Дрљевићу, међутим Нојбахер је био против. Дрљевић ће се после оснивања Црногорске народне војске наћи у изгнанству заједно са великим бројем усташа после пораза.

Конзулат је послао оштар протест када по њиховом мишљењу Милан Недић направио преступ. По њиховом мишљењу он је својим боравком на Ади Циганлији повредио државну територију НДХ. Недић је боравио тамо поводом сече дрвећа за огрев и зато је организовао масону радну акцију. Стање у Београду је било толико бедно да није

---

<sup>88</sup> Исто 150.

<sup>89</sup> Исто.

<sup>90</sup> Исто.

<sup>91</sup> Исто 179.

<sup>92</sup> Nikica Barić, *Politika Nezavisne države Hrvatske prema Srbiji*, 122.

било довољно огрева те је Недић, готово илегално, организовао сечу дрвећа на територији НДХ.

Након реконструкције владе НДХ од 10. октобра 1942; Анте Никшић заменио је Андрију Артуковића на позицији министра унутрашњих послова. После његовог одласка из Београда рапорти постају ређи али остају у истом тону, пуни интрига и информација о стању на „најгорем могућем терену“ како је истакао сам Никшић.

#### *4) Рад конзулата до ослобођења Београда 1944. године*

По одласку Никшића првобитно се у документима јавља по наредби „предствника за Србију и Банат“ јавља без титуле извесни Фрањо Друшек. Он је првобитно наставио са извештавањем. Никшића на функцији конзула мења др Иван Глиго, правник са Брача. Пре рата радио је као адвокат у Бенковцу а до именовања на функцију генералног конзула радио је као јавни бележник у Чаковцу.<sup>93</sup> Један од првих извештаја који је Глиго послао у Загреб тиче се претреса особља конзулата у Земуну. Земунско редарство извршила је претрес и одузела животне намирнице које су купљене за потребе радника конзулата. Глиго са приметном љутњом писао Загребу да чланови представништва чији је он био шеф никада нису доживели ни једну непријатност са српске или немачке стране. За све је оптужио управитеља редарства Алојзија Чукмана. После оптужбе по одлуци министра спољних послова Чукман је смењен и по казни послат на нову функцију у Бања Луку.<sup>94</sup>

Глиго нам доноси и информацију о хапшењима „хрватских“ сељака у Срему. Наиме у мају 1943. Немци су у једној полицијској акцији ухапсили одређен број сељака у Новом Сланкамену. Он се заузео да ти „Хрвати“ православне вероисповести буду хитно пуштени. Он наводи да су они лојални НДХ и да желе да воде миран живот.<sup>95</sup> Заложиио се да се они хитно пусте.

Рад конзулата знатно је отежан после савезничког бомбардовања током лета 1944. године. Зграда у Добрачиној је погођена и велики део документације је страдао, заједно са

---

<sup>93</sup> „Глиго Иван“, у: *Тко је тко у НДХ: Хрватска 1941 – 1945.*

<sup>94</sup> А. Војиновић, *нав. дело*, 220.

<sup>95</sup> *Исто*, 262.

свим усписним књигама.<sup>96</sup> Током послење године у Београду представништво се углавном, поред обавештајних активности бавило и конзуларним пословима. Због немачких пораза на истоку, и искрцавања Савезника на западу пораз главног Хрватског патрона био је неминован. Стога конзлат почиње са издавањем великог броја пропусница за НДХ. Такође поставља се и питање хрватских некретнина у Београду.<sup>97</sup>

Последњи извештај из октобра 1944. наговештава да има још Хрвата на територији Србије. Конзулат је тражио сугестију како све да их спроведе у „матицу“ због недостатка документације.

---

<sup>96</sup> Исто, 297.

<sup>97</sup> Исто.



## IV КОНЗУЛАТ НДХ О ДЕШАВАЊИМА У ОКУПИРАНОЈ СРБИЈИ

### 1) Извештаји о власти у Србији и осталим сарадницима окупатора

Главни, готово и једини задатак конзуларног представништва НДХ у Србији било је прикупљање обавештајних информација о стању у Србији. Он се највише бавио прикупљањем податак о снази Народноослободилачког покрета (НОП), Равногорског покрета као и формација Недићеве владе.<sup>98</sup> Формирање Недићеве владе крајње негативно је дочекано у Загребу. Цела стратегија хрватске политике према Србији била је заснована на њеном максималном слабљењу. Долазак Милана Недића тумачен је као чин јачања Србије. Бојали су се да ће Србија добити сличан статус НДХ са јаком војском и полицијом која би се евентуално ширити на њихову територију и постати им конкурент.<sup>99</sup> По оснивању владе усташке власти су протествовале код Кашеа и навели су два разлога њиховог протеста : што нису били обавештени преко званичних дипломатских канала да ће влада бити основана и што се ранији непријатељ Немаца (а стога и усташа) генерал Краљевине Југославије Милан Недић постављен за председника те владе.<sup>100</sup>

Јосип Лончаревић је послао Славку Кватернику један од првих опширних извештаја о приликама у Србији. Он тврди да је влада у пуном смислу четничка и сматра да је организована по договору четничког војводе Косте Пећанца и немачких власти<sup>101</sup>. Он није стао ту, већ је сматрао да је Пећанац заправо премијер из сенке а да је Недић само фигура. По свему судећи усташке власти су биле више наклоњеније Димитрију Љотићу него Милану Недићу. Лончаревић је послао и опширан извештај о стању у Недићевој влади и обавештава како је она растрзана несугласицама.<sup>102</sup> Тврдио је постојао тихи сукоб између Недића и његових присталица и Љотића. Информације које је пружао показују да је Лончаревић имао јаке контакте у самој Недићевој влади које су му пружале информације. Усташе су радиле на томе да максимално дискретитију Недића код својих и

<sup>98</sup> М. Borković, *Milan Nedić*, 281.

<sup>99</sup> *Исто*, 282.

<sup>100</sup> Milan Borković, *Kontrarevolucija u Srbiji : Kvislinška uprava : 1941 - 1944 , knj.1*, Beograd 1979, 122.

<sup>101</sup> А. Vojinović, *нав. дело*, 61.

<sup>102</sup> М. Borković, *Milan Nedić*, 153.

његових немачких патрона. Оптужен је од стране УНС-а да је познати противник Осовине и да се припрема за акцију против Немачке. Такође ставља му се на терет да ништа не предузима поводом четника и партизана и да подржава устанак у Хрватској.<sup>103</sup> Војни заповедник Србије Хајнрих Данкелман позвао је Лончаревића и његове колеге бугарског потпуковника Димитрија Станчевића и италијанског потпуковника Миљоратија и објаснио им да је он поставио Милана Недића из „властитих побуда“ у циљу очувања мира и сигурности у Србији<sup>104</sup>. Стога Данкелман им обавештава да је одобрио појачање жандармерије у Србији и оснивање милиције које ће се супроставити „бандама“. Он их је уверавао да ове војне формације неће имати авијацију и артиљерију и да ће бити искључиво задужене за борбу против покрета отпора.<sup>105</sup> То је поновио и потпуковнику Шлахеру који није скривао забринутост што Србија ствара нове војне снаге. Шлахер је известио Главни стожер домобранства да нова „српска војска“ већ има 8000 људи под оружјем и да ће се тај број ускоро попети на 65000. Са друге стране Данкелман је тврдио да број војника неће прелазити 4000.<sup>106</sup>

Генерални конзул Никшић, после пар недеља проведених на функцији је послао опширан извештај о приликама у Србији 18. маја. Никшић понавља Лончаревићеву тезу да у Недићевој влади трају несугласице. Сматрао је да су Љотићевци јасно одвојени од остатка владе и да траће више министарстава. Њима је највише супростављен Милан Аћимовић, министар унутрашњих послова.<sup>107</sup> Никшић је Недића описао као патриоту и сматра да ће његова улога колаборанта кратко трајати и да ће уколико се укаже прилика прићи непријатељима Трећег Рајха. Међу првима Драгољубу Михаиловићу.<sup>108</sup> Он је писао да га је народ прво сматрао издајником али сада је генерално мишљење промењено и за њега се тврди да мора да пристане на компромисе да би спасио земљу.

Никшић је дао опис и Димитрија Љотића. Њега пореди са Пјером Лавалом. Тврди да се његове присталице надају да ће Љотићу бити поверено да састави владу.<sup>109</sup> Додаје и

---

<sup>103</sup> Исто, 283.

<sup>104</sup> М. Borković, *Kontrarevolucija u Srbiji : Kvislinška uprava : 1941 - 1944 , knj.1*, 123.

<sup>105</sup> N. Barić, *нав. дело*, 119.

<sup>106</sup> Исто, 120.

<sup>107</sup> А. Vojinović, *нав. дело*, 104.

<sup>108</sup> Исто.

<sup>109</sup> Исто, 126.

да они агитују код Немаца да се Срем искључи из састава Хрватске и добије статус сличан Банату.

У извештају УНС-у од 7. јула 1942. конзул описује и стање и број оружаних формација у Србији. Тврди да ни сама влада не зна тачну бројност, нити жели да је зна јер је по његовом мишљењу испод очекиване.<sup>110</sup> По његовом писању оружана снага Србије се састојала се углавном до владиних добровољачких одреда (Српског добровољачког корпуса – СДК), четничких одреда Косте Пећанца, Српске државне страже (СДС) и самосталних четничких одреда који су били лојални Недићевој влади. Никшић је вио довро обавештен о организационој структури Љотићевих добровољаца. Сматрао је да они имају и своју шпијунску службу која је протеже по читавој територији Србије али такође и изван њених граница. И заиста СДК је имао обавештајни одсек који имао своје испоставе у готово сваком граду у Србији.<sup>111</sup> Никшић је потврдио и постојање пропагандне секције која је образовала добровољце у „великосрпском“ духу.<sup>112</sup> Даје и општерне информације о СДС. Он је тврдио да је влада организовала омладину у Националну службу за обнову Србије на чијем челу се налази Ђура Котур, бивши сенатор. Такође сматрао је да се она поред послова помагања на селима и јавним радовима бави и пропагандним радом и вежбањем омладине<sup>113</sup>. Уредба за њено оснивање донета је 16. децембра 1941<sup>114</sup>. Рад у њој био је забрањен Ромима и Јеврејима<sup>115</sup>. О Кости Пећанцу и његовим одредима преносио је информације да се налазе у околини Ниша и Алексинца и да он повремено посећује Београд. У опширном извештају са краја августа Никшић је написао да је Коста Пећанац под својом командом има више од 70 хиљада четника<sup>116</sup>. Тај број преувеличан и једино показује да је агентура коју је упошљавао конзулат била слабија у унутрашњости Србије него у Београду.

Конзулат је пратио и пројекте Милана Недића упућене окупаторима. Недић је 12. августа 1942. доставио меморандум команданту Србије.<sup>117</sup> Председник владе народног

---

<sup>110</sup> Исто, 150.

<sup>111</sup> В. Petranović, *Srbija u Drugom svetskom ratu: 1939 – 1945.*, 416.

<sup>112</sup> А. Vojinović, *нав. дело* 153.

<sup>113</sup> Исто, 154.

<sup>114</sup> Olivera Milosavljević, *Potisnuta istina: Kolaboracija u Srbiji 1941-1944*, Beograd 2006., 6.

<sup>115</sup> Исто, 25.

<sup>116</sup> А. Vojinović, *нав. дело*, 186.

<sup>117</sup> Dušan Lukaš, *Treći Rajh i zemlje jugoistočne Evrope. Deo 3, 1941-1945*, Beograd 1982, 233.

спаса жалио се на катастрофално стање у земљи и претио је оставком у случају да се не поправи. Никшић много жељени састанак Недића са Адолфом Хитлером тумачи као искључиво антихрватску акцију.<sup>118</sup> Сваки потенцијални додир са Хитлером усташка власт гледа са огромним подозрењем. Никшић примећује да се меморандум дотиче и прогона Срба у Хрватској. Као и до тада, чланови дипломатског кора НДХ у Београду енергично негирају да се било какви злочини дешавају у њиховој држави.

Конзул Глиго извештава да се ситуација погоршала у децембру 1942. Наводио је да четничке тројке убијају чланове Недићеве владе – општинске начелнике и функционере. Драгољуб Михаиловић је у једној депеши упућеној Павлу Ђуришићу наредио да се сви издајници – Љотићевци, Пећанчеви четници и бугарске формације ликвидирају<sup>119</sup>. Главномандујући генерал Бадер је стога наредио оштре репресалије са такве случаје и да су немачке власти затражиле листу од 1000 таоца. Глиго се бојао да ће та листа бити састављена углавном од Хрвата и Словенаца.<sup>120</sup> Стога извештава се да је Драги Јовановић радио на реорганизацији СДС. Тврдио је се да су критеријуми за прикључење опали, да се ванредно прима велики број официра из резервног састава. Услед слабог одазива Јовановић је био присиљен да изврши притисак на чланове владе да се сви чиновници ставе на располагање. О њему су се дале информације да није био омиљен у народу, али да је брзо успео да скупи велики број функција, поред тога што је био командант СДС био је и шеф београдске полиције и управник града Београда. Касније Глиго је јако марљиво давао информације о структури СДС средином марта 1943. Добро је упознат са Боривојем Јонићем, тадашњим командантом. Тврди да је његов помоћник Бошко Павловић изразити хрватобоб и да се у његовој кући одржавају акције против Хрватске.<sup>121</sup>

Усташе помно прате и Недићев дуго ишкечиван састанак са Хитлером. Информације о путу варирају. Глиго извештава да се пут спрема за прве дане фебруара и да га је о томе известио прочелник установе *Земља и рад* Стево Куљић.<sup>122</sup> Недић је од доласка на чело владе народног спаса агитовао да се састане са фирером. Међутим свака жеља била је угашена. Променом ситуације на источном и италијанском ратишту, Немци

---

<sup>118</sup> А. Војиновић, *нав. дело* 199.

<sup>119</sup> В. Петрановић, *Србија и Другом светском рату: 1939 – 1945.*, 401.

<sup>120</sup> А. Војиновић, *нав. дело*, 230.

<sup>121</sup> *Исто*, 249.

<sup>122</sup> *Исто*, 240.

дозвољавају састанак који је коначно уговорен за почетак септембра 1943. Недића је на пут пратио привредни опуномоћник за југоисточну Европу Херман Нојбахер.<sup>123</sup> Конзул извештава да је у пратњи као преводилац и бивши генерални конзул Аустрије Кронхолц кога описује као врло непријатљски расположеног према Хрватима.<sup>124</sup>

Нојбахер се после Недићевог неуспелог састанка са Рибентропом заложиио да се председник српске квислиншке владе састане и са Адолфом Хитлером. Ни ту се Недић није добро снашао. Усташама у Београду је добро познат његов план *Свесрбије* који је он изложио Рибентробу. Та идеја је по писању Нојбахера само разбснела министра спољних послова Рајха.<sup>125</sup> Стево Куљић касније даје информације Глигу да је могућ састанак ради корекције граница око Београда (пре свега Ада Циганлија). Међутим Глиго реферира да му то није познато и да остаје при ставу да се било какви преговори морају водити искључиво уз посредовање Немаца.<sup>126</sup> Изворна грађа крајем 1943. и 1944. постаје штурџија. Познато нам је да је у новембру 1943. Глиго реферирао о прогласу новим добровољцима од пуковника Косте Мушицког, команданта СДК. Глиго да означава Хрватом, али нема нема података о томе.

## 2) Извештаји о покретима отпора

Конзулат у Београду помно прати ратна дешавања у Србији и деловање Равногорског и Народноослободилачког покрета. Прве информације о Равногорском покрету су штуре и несигурне, а Винцетић се правда тиме да се пункт у Београду тек оспособљава за пражење ситуације у Србији. На самом крају 1941. шаљу у Загреб прве информације о Драгољубу Михаиловићу. Тврде да је бивши изасланик Краљевине Југославије у Софији вођа устанка и да народ у Србији полаже доста наде у њега.<sup>127</sup> Такође карактерише се и као четник и комуниста и да његова четничко – комунистичка банда може покренути читав живаљ у Србији. Тврди да је Михаиловић супростављен Недићу и Пећанцу. Док је Недић иако неискрен према Немцима ипак истрајан у сукобу са покретима отпора за Пећанца се сматрало да би он желео да преузме улогу Михаиловића, да окупи све четничке формације

<sup>123</sup> Herman Nojbaheг, *Specijalni zadatak Balkan*, Beograd 2004, 134.

<sup>124</sup> A. Vojinović, *нав. дело*, 279.

<sup>125</sup> H. Nojbaheг, *нав. дело* 134.

<sup>126</sup> A. Vojinović, *нав. дело* 275.

<sup>127</sup> *Исто*, 72.

око себе и да се истакне и као комуниста. Додуше за последње нису сигурни.<sup>128</sup> Док конзлат преноси штуре информације, Пријавни уред у Земуну располаже конкретнијим податцима. Они обавештавају своје предпостављене да се крајем септембра 1941. Драгољуб Михаиловић налази на територији Хомоља са намером да га очисти од комунистичких банди, али је преслаб, док се према другим информацијама налази близу Зворника и спрема на пребацивање у Босну. Такође информацију да се Михаиловић сукобио са генералом Љубом Новаковићем оптужио га да је плаћеник Москве и протерао из Равногорског покрета.<sup>129</sup> Новаковић и Михаиловић никада нису били у добрим односима током рата, томе је могла импоновати чињеница да је Новаковић имао виши чин од њега. Он је Михаиловићу предлагао да се западно од Дрине формира посебна четничка, босанскохерцеговачка војска.<sup>130</sup>

Тихомир Винцетић је у фебруару 1942. мишљења да је мајор Јездимир Дангић, командант корпуса источне Босне Југословенске војске у отаџбини (ЈВуО) у уској вези са Недићевом владом и да зависи од њега.<sup>131</sup> Конзул Никшић касније је пренео информацију да је Дангић ухапшен у Београду, али да су његове јединице спремају за антипартизанске акције у источној Босни. Никшић није сигуран о тренутној локацији Дангића. Располагао је различитим информацијама од тога да се налази у Београду, да је ухапшен и да је пуштен и да заједно са Михаиловићем делује у источној Босни<sup>132</sup>. Дангић је свакако боравио у Београду од 30.03 до 02.04. ухапшен 12.04 1942. и по одлуци команданта Југоистока послат у логор у Немачку а касније пребачен у окупирану Пољске.<sup>133</sup> У истом извештају Никшић нам доноси информацију да су четири службеника италијанске амбасаде ухапшена од стране немачке окупаторске власти зато што су са једног скривеног складишта у Београду продавали оружје и муницију партизанима и четницима.<sup>134</sup>

До јула 1942. Информације о равногорском покрету су штуре. Тврди се да је генерал Михаиловић у једном селу покрај Куршумлије и да се касније пребацуе у реон

---

<sup>128</sup> Исто.

<sup>129</sup> N. Barić, *нав. дело*, 120.

<sup>130</sup> B. Petranović, *Srbija u Drugom svetskom ratu: 1939 – 1945.*,369.

<sup>131</sup> A. Vojinović, *нав. дело*, 82.

<sup>132</sup> Исто, 101.

<sup>133</sup> Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu: tom XII, knjiga 2 : *Dokumenti Nemačkog Rajha 1941-1945*,368.

<sup>134</sup> A. Vojinović, *нав. дело* 102.

Ивањице<sup>135</sup>. Тврди се да српске квислиншке формације (СДК, СДС, Пећанчеви четници) помажу и толеришу Михаиловићеве четнике. Пре свега у намирницама и оружјем и чекају час када ће све сви ујединити у борби против Немаца.<sup>136</sup>

У извештају из августа Никшић је тврдио да влада разједињеност у Равногорском покрету. У рапорту предпостављенима пише да су четничке војводе углавном посвађане и закрвљене. Према тврдњи једног од поручника у служби генерала Михаиловића због те разједињености четници нису превише ангажовани у борби против окупатора<sup>137</sup>. У другом опширном извештају из следећег месеца Никшић детаљно реферира информације о четницима које је прикупио. Тврди да свако дете зна ко је Драгољуб Михаиловић, да му сеоско становништво даје пуну подршку али да то не смеју<sup>138</sup> јавно да кажу. Преноси се вест да Михаиловићеве присталице говоре о идеји велике Србије која ће настати после рата и потпирује мржњу према Хрватим. Такође у истом наводу стоји да је преко 15000 „владиних четника“ прешло под команду Драгољуба Михаиловића.

У октобру, по одласку конзула Никшића реферира се о хапшењима истакнутих политичара и окружних начелника који су били у вези са Михаиловићем. Заједно са потпуковником Миланом Калебићем ухапшено је 18 официра и преко 400 четника. Започета су и прва хапшења у Београду. Тврдило се да су Немци изиграни од стране Недића и Љотића који су обећали да ће придобити Михаиловића за сарадњу. Тврди се да су Немци изиграни од стране Недића и Љотића који су обећали да ће придобити Михаиловића за сарадњу.

У фебуару конзулат шаље податке министарству спољних послова НДХ о могућности покретања дизања побуне у Србији. Тврди се да равногораца има у сваком месту у Србији и да су спремни за акцију. Међутим нису превише загрејани да је покрену зато што влада у Лондону агитује да то чине у садејству са партизанима.<sup>139</sup> Капитулација Италија проузроковала је промену односа. Тврди се да је Михаиловић извршио тајну мобилизацију и да су људи из села и градова ишли на двадесетодневну војну вежбу у

---

<sup>135</sup> Исто, 134

<sup>136</sup> Исто, 155

<sup>137</sup> Исто, 174

<sup>138</sup> Исто, 188

<sup>139</sup> Исто, 246.

шуму. Током 1944. шаљу извештаје о томе да су Немци агитовали да четници пређу у њихове редове и тиме им гарантовали да ће поштовати њихову организацију као народну целину<sup>140</sup>. У једном од послењих сачуваних извештаја, из септембра тврди се да је преко 90% становништва Србије приважено покрету Драгољуба Михаиловића.<sup>141</sup>

Што се тиче народноослободилачког покрета праћење њиховог деловања је слабије. То је разумљиво зато што је главнина покрета прешла на територије западно од Дрине после пораза Ужичке републике. У Нишићевом извештају о стању у Србији од 18. маја наводи се да комунистички агитатори успевају код српског сељака, али не из идеолошких разлога него из приважености Русији.<sup>142</sup> Дају информације о логору партизана у Земуну који је био у надлежности генерала Мејзнера. По њиховим наводима у логору се налазило 3475 особа старијих од 50 година који се не могу (заједно са децом до 17 година) употребити за рад.<sup>143</sup> Замољени су да приме одређен број људи у један усташки логор у Земуну.

### *3) Извештаји о стању у народу*

Извештаји о генералном расположењу народа у Србији били су чести и конзуларни представници НДХ у Београду ревносно су пратили све тривијалне вести до којих су успели да дођу. Они су извештавали о кафанским и сокачким причама своје предпостављене у Загребу. Тако су известили да Београђани певају увредљиве песме посвећене Павелићу и да чак немачка окупациона управа то толерише. Поред песама преносили су и све увредљиве натписе и графите о Павелићу. Чак су и критиковали немачке окупационе власти да су превише благе према београдским листовима који негативно пишу у Павелићу и НДХ.

По Никшићевом опажању сви Срби су били против Немачке и новог поретка<sup>144</sup>. По његовом мишљењу интелигенција у Србији била је англофилска, док је обичан народ био претежно русофилски оријентисан.<sup>145</sup> Он је себи давао слободу да анализира историјску

---

<sup>140</sup> Исто, 300.

<sup>141</sup> Исто, 342.

<sup>142</sup> Исто, 103.

<sup>143</sup> Исто, 172.

<sup>144</sup> Исто, 104.

<sup>145</sup> Исто, 103.



улогу српског народа. Такође конзлату није страно да прати нереалне информације и „кафанске стручњаке“ у Београду. Они преносе „анализе“ и запажања обичних људи. Угланом се то чинило када је недостајало обавештајних информација. Тако је Никшић у једном опширном извештају од 22. јула 1942. обавестио своје предпостављене у Загребу о неколико дешавања по београдским улицама. Он је тврдио да је завладала паника међу многобројним хрватским избеглицама у Београду пошто је Недићева влада најавила да ће их раселити по унутрашњости Србије. По његовом мишљењу избеглице из НДХ биле су највећи ширитељи разних „алармантних“ вести на рачун Хрватске.<sup>146</sup> Те вести често су се тичале судбине поглавника Анте Павелић и пропасти његове државе. Тако су преношене информације да су по на прослави Видовдана у Београду 1942. кружиле информације су отпочели немири у Загребу и да је Павелић морао да побегне у Бања Луку.<sup>147</sup> Испраћене су све увреде на рачун Хрвата и Хрватске и истакнуто је да су кружиле разне по њима лажне информације о злочинима над српским народом у Хрватској.

---

<sup>146</sup> Исто, 156.

<sup>147</sup> Исто, 135.

## V ЗАКЉУЧАК

Идеје Анте Павелића и усташког покрета нису биле новина у југословенској држави, већ су се заснивале на хрватским националистичким идејама готово век пре него што је покрет настао. Успон фашизма у Европи омогућио им је готово несметано деловање у емиграцији током 1930-их година против Краљевине Југославије. Често су били и предмет дипломатских односа Краљевине Југославије и Италије, а приликом побољшања односа две државе за време владе Милана Стојадиновића, усташки покрет је био нешто и лимитиран, а део његовог чланства се вратио у земљу. Слом Краљевине Југославије донео је потпуно друкчије прилике, па је усташки покрет дошао на власт. Сам њихов долазак није био никако могућ без знатне подршке у Загребу с обзиром да их је било углавном више стотина. То су им то омогућиле готово све хрватске организације, а само проглашење објавио је Славко Кватерник.

НДХ била је продукт нацистичког поретка у Европи и званично је била независна држава, али су за њену независност ипак постојали „гаранти“, у овом случају Немачка и Италија са зонама свог војног присуства што свакако тешко да могу бити елементи независне државе. Она је успоставила своју међународну дипломатију, али била је прината искључиво од сила Осовине и њених савезница и неколицине европских неутралних земаља. Такође, колико год Ватикан био битан, ако не и најбитнија држава приликом генезе усташке идеологије, он није признао НДХ, али није осудио ни злочине који су се дешава. Злочини над пре свега Србима, а свакако Јеврејима, Циганима и одређеним политичким мањинама били су једна од главних одлика усташке идеологије. Усташка власт тежила је да НДХ обухвата „повијесне границе“, међутим, њеним савезницама Италији и Мађарској то и није одговарало, с обзиром да су они имали претензије на одређене територије у Далмацији, односно Међумурју, што је НДХ била принуђена и да преда њима. Приликом територијалних претензија, није успела остварити своје интересе ни на територији познатој често као „Санцак“. У свему томе, НДХ није хтела никако није хтела да препусти да Источни Срем и Земун припадну Србији, иако је она била под немачком окупацијом.

Прва представништво НДХ у окупираној Србији био је војни опуномоћник, свега неoliko дана након капитулације Краљевине Југославије и махом се интересовао за хрватско становништво, највише војнике који су се могли наћи у Србији. Нешто касније, НДХ по свој прилици из Хрватског клуба, хрватске организације основане још 1921. године развио је Уред за путнице, а од јануара 1942. године приметан је и зваични рад Конзулата НДХ. О значају самог конзулата говори и то да је њен први конзул, Анте Никшић био један од истакнутих представника усташке хијерархије. Иако Србија, ни под комесарском управом Милана Аћимовића, а ни под владом Милана Недића, није имала никакве елементе државности, врх НДХ тежио је успостављању неког већег контакта са владом Милана Недића, преко разних канала, али у томе није било успеха. Једно од истакнутијих питања које је интересовало конзулат биле су активности Милана Недића. Такође, сам конзулат често се интересовао за евентуалне побуне у Срему и о хрватском становништву у Банату, приликом чега је и сам евидентирао да нема никаквих могућности отпора.

Оно што је највише интересовало конзулат, и од чега је логично и зазирао јесу могућности евентуалног јачања власти у окупираној Србији, па су се сви извештају усмеравали на активности владе, а посебно на војне формације Српске државне страже. Нису никако позитивно гледало на то што су војне формације у одређеном тренутку добијале већи број. Такође су се интересовали и за припаднике колаборационистичке елите, приликом чега су гајили изразиту неповерљивост према Милану Недићу, сматравши да ће се у одговарајућем тренутку променити страну и прићи четничком покрету Драгољуба Михајловића. Није занемарљиво и то да је сам конзулат током 1942. године извештавао о нетрпељивости и сукоба четника са присталицама Димитрија Љотића и Косте Пећанца. За све ове активности, конзулат је поседовао и агентуру која је вршила обавештајне активности. Приметно је да се и она много слабије сналази у унутрашности. Конзулат такође није био нимало расположен активностима Милана Недића и Хермана Нојбахера на евентуалном јачању србијанске владе. Оно што је такође умногоме привлачило пажњу биле су активности четничког покрета, пре свега карактеристике Драгољуба Михајловића, који је према њима био свакако представљао покрет одпора, а посебно су обраћали пажњу и на акције Дангића у Источној Босни. О самом покрету конзулат је истицао да је нејединствен и константно је зазирао од његових односа са

колаборационистичком влашћу које су биле промењиве. Сам конзулат зазирао је и од идеја о Великој Србији, а сматрао је да је четнички покрет имао јаку подршку у народу и могућности за шири устанак. Интересовао се и за партизански покрет отпора, али су прилично оскуднији извори, што је и логично с обзиром да је у Србији од 1942. до 1944. слабије деловао. Конзулат се интересовао и о стању у народу, приликом чега је обраћао пажњу и на „кафанске приче“. Приликом тога, уочавао је да су српски народ, а и београдска штампа у пар наврата били изразито непријатељски настројени према Павелићу и НДХ. У самом конзулату сматрало се и да је српски народ против Немаца, док је елита углавном анголифски расположена. Рад конзулата по свој прилици, прекинуо је са радом уочи операција за ословођење Београда.

## **СПИСАК КОРИШЋЕНИХ СКРАЋЕНИЦА**

НДХ – Независна држава Хрватска

ХСП – Хрватска Странка Права

ХСС – Хрватска Сељачка Странка

УНС – Усташка надзорна служба

СПЦ – Српска Православна Црква

НОП – Народноослободилачки покрет

ЈВуО – Југословенска војска у отаџбини

СДС – Српска државна стража

СДК – Српски добровољачки корпус

## ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА:

### Извори:

#### Необјављени извори:

Хрватски државни архив

- Fond 223 - Ministarstvo unutarnjih poslova NDH, Broj: 34609/1941., II. A.

#### Објављени извори :

- Aleksandar Vojinović, *NDH u Beogradu*, Zagreb 1995.
- Ivan Mestrović, *Uspomene na političke ljude i događaje*, Zagreb 1969.
- Herman Nojbaher, *Specijalni zadatak Balkan*, Beograd 2004.
- *Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu: tom XII, knjiga 2 : Dokumenti Nemačkog Rajha 1941-1945*

### Литература:

- Nikica Barić, „Politika Nezavisne države Hrvatske prema Srbiji“, u: *Istorija 20. Veka*, Beograd 2/2011.
- Milan Borković, *Kontrarevolucija u Srbiji : Kvislinška uprava : 1941 - 1944 , knj.1 – 2*, Beograd 1979.
- Milan Borković, *Milan Nedić*, Zagreb 1985.
- Милутин Д. Живковић, *Санџак 1941 – 1944*, необјављена докторска дисертација, одбрањена у Београду 2017. године.
- Fikreta Jelić-Butić, *Ustaše i Nezavisna država Hrvatska: 1941-1945*, Zagreb 1977.
- Bogdan Krizman, *Ante Pavelić i ustaše*, Zagreb 1978.
- Bogdan Krizman, *Pavelić između Hitlera i Mussolinija* , Zagreb 1980,
- Bogdan Krizman, *Ustaše i Treći Reich*, Knj. 1-2, Zagreb 1983.
- Bogdan Krizman, *Vanjska politika Jugoslavenske države : 1918-1941 : diplomatsko-historijski pregled*, Zagreb 1975.

- Davor Kovacic, „Pitanje Međumurja u redarstvenoobaveštajnim odnosima Nezavisne države Hrvatske i Kraljevine Mađarske u Drugom svjetskom ratu“, u: *Polemos 13*, Zagreb 2010, 59-78.
- Ivana Krstić, Miloš Jovanović, „Međunarodnopravni status Nezavisne države Hrvatske“, u: *Zbornik radova Pravni poredak Nezavisne Države Hrvatske*, Beograd 2018.
- Dušan Lukač, *Treći Rajh i zemlje jugoistočne Evrope. Deo 3, 1941-1945*, Beograd 1982.
- Hrvoje Matković, *Povijest Nezavisne države Hrvatske*, Zagreb 2002.
- Tanasije Marinović, „Takozvana“ Nezavisna država Hrvatska“, u: *Zbornik radova Pravni poredak Nezavisne Države Hrvatske*, Beograd, 2018.
- Olivera Milosavljević, *Potisnuta istina: Kolaboracija u Srbiji 1941-1944*, Beograd 2006.
- Viktor Novak, *Magnum Crimen: Pola vijeka klerikalizma u Hrvatskoj*, Zagreb, 1948
- Branko Petranović, *Srbija u Drugom svetskom ratu: 1939 – 1945*, Beograd, 1992
- Branko Petranovic, *Istorija Jugoslavije: 1918 – 1988 knj 1, Kraljevina Jugoslavija: 1914 - 1941*, Beograd 1988.
- Branko Petranovic, *Istorija Jugoslavije: 1918 – 1988 knj 2, Narodnooslobodilački rat i revolucija : 1941-1945*, Beograd 1988.
- *Tko je tko u NDH: Hrvatska 1941 – 1945*, uredništvo Zdravko Dizdar, Marko Grčić, Slaven Ravlić i Darko Stuparić, Zagreb 1997.